

GMINA WYSZAKÓW

Pokochaj
WYSZAKÓW

PRZEWODNIK PO GMINIE WYSZAKÓW
GUIDE TO THE WYSZAKÓW MUNICIPALITY

www.wyszkow.pl
facebook.com/umwyszkow

Zapraszamy do Wyszkowa. Miasta na wysokiej skarpie Bugu, gminy, na terenie której podczas jednego, dłuższego spaceru można z południowych granic Puszczy Białej przejść przez Dolinę Dolnego Bugu aż do Puszczy Kamienieckiej. Miasta o ciekawej historii i fenomenalnej przyrodzie tuż za rogatkami...

Zapraszamy na nadbużańskie łąki koło Gulczewa, gdzie w czerwcowe wieczory zapachy traw i ziół zdają się być tak intensywne, że można by je chować garściami do plecaka.

Zapraszamy do Kamieńczyka, zwanego kiedyś Kamieńcem Mazowieckim, miejsca niezwykłego, na rynek, gdzie pomnik flisaka przypomina o czasach i ludziach dla których rzeki Polski nie znały tajemnic.

Zapraszamy do topolowego gaju nad Bugiem tuż obok Kamieńczyka – najpiękniej tam w maju.

Zapraszamy do pobliskiej Puszczy Białej i Kamienieckiej. Na jagody, na grzyby i po świeże, żywiczne powietrze, które, jeśli nie uzdrowia, to na pewno poprawia humor. Jeśli szczęście dopisze to zobaczymy wielkiego łosia, majestatycznie wędrującego między sosnami.

Zapraszamy na rzekę, na Bug, na Liwiec. W kajaku czy wędkarskiej łodzi warto dać się ponieść nieśpiesznym prądom.

Zapraszamy na rowerowe szlaki poprowadzone przez wszystkie najciekawsze zakątki naszej gminy.

Zapraszamy do wyszkowskiego parku, pod pomnik Norwida, na jedną z ławeczek. Usiądźmy, wstrzymajmy oddech. Przed oczami krajobrazy naszych wyszkowskich wycieczek...

Welcome to Wyszaków. A town located on a high bank of the Bug river, a municipality in which, during one long walk, you can go from the southern borders of the White Forest through the valley of the lower Bug to the Kamieniecka Forest. A town with interesting history and phenomenal nature, just outside the town gates ...

You are welcome to come to the Bug River meadows near Gulczew, where in June evenings smells of grasses and herbs seem to be so intense that they could be backpacked in hand-fuls.

You are welcome to come to Kamieńczyk, once called Kamieniec Mazowiecki, an unusual place, to visit its market, where a rafter's monument reminds of the times and the people for whom Polish rivers had no secrets.

You are welcome to come to the poplar grove near the Bug River, at Kamieńczyk – it is most beautiful in May.

You are welcome to come to the nearby White and Kamieniecka Forests. To pick up berries, mushrooms and breathe fresh, resinous air, which, if not heals, certainly improves the mood. If you are lucky, you will see a big moose, leisurely wandering among pines.

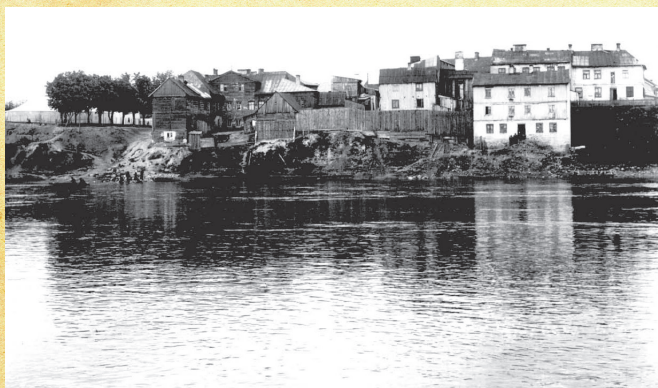
You are welcome to come to the Bug, Liwiec rivers. In a kayak or a fishing boat, it is worth to get carried away with unhurried currents.

You are welcome to enjoy bike trails running through all of the most interesting places of our municipality.

You are welcome to come to the Wyszaków park, see the Norwid monument, sit on one of the benches. Let's sit down, hold our breath. Ahead of us, there is the landscape of our Wyszaków tours...

Zarys dziejów Wyszkowa

Geneza nazwy miejscowej Wyszkowa nie jest jednoznaczna. Jedni badacze uważają, że jest ona pochodną położenia na wyższym brzegu Bugu, inni zaś wywodzą ją od niejakiego Wysza - komesa z czasów księcia Bolesława Krzywoustego, na co miałyby wskazywać popularne w tym czasie wezwanie tutejszego kościoła, czyli św. Idziego. Wyszków pojawił się po raz pierwszy w źródłach w 1203 r., kiedy to książę mazowiecki Konrad I nadał okoliczne dobra biskupom płockim. Stopniowo, dzięki położeniu na biegnącym Bugiem szlaku handlowym, obszar ten rozwijał się. W 1380 r. prawa miejskie

Wyszów nad Bugiem - fotografia z lat 30 - tych XX wieku
Wyszów at the Bug River - photograph from the 30s of the XX century

otrzymał pobliski Kamieńczyk (utracił je w 1795 r.). W roku 1378 w Wyszowie utworzono już samodzielną parafię. Okres prosperity w początkach epoki nowożytnej przyniósł nadanie praw miejskich.

W 1502 r. biskup Wincenty Przerębski dokonał lokacji na prawie chełmińskim. Rozwój miasta przyspieszyła budowa mostu na Bugu w 1528 r. Pod koniec XVI w. Wyszków liczył ok. 1000 mieszkańców. Chętnie rezydowali tu biskupi płoccy, którzy w pobliżu kościoła wzniesli dwór. Szczególną sympatią miasto darzył biskup płocki Karol Ferdynand Waza, który zmarł tutaj w roku 1655. Śladem Wazów jest obelisk, wzniesiony ku czci biskupa przez jego królewskiego brata Jana II Kazimierza. Miasto ucierpiało znacząco w czasie potopu szwedzkiego, spustoszone zwłaszcza w roku 1657. Regres pogłębiał się w wyniku klęsk elementarnych i wojen XVIII w. W 1773 r. w Wyszowie było tylko 69 budynków. Dopiero tuż przed III rozbiorem podniósł się z upadku, czego przejawem była budowa klasycystycznego kościoła w 1793 r., dzięki zabiegom biskupów z rodu Szembeków.

Po upadku I RP miasto znalazło się pod zaborem pruskim. Wkrótce też dokonano jego sekularyzacji. W okresie Księstwa Warszawskiego rejon Wyszkowa był kilkakrotnie obszarem walk doby wojen napoleońskich (m.in. w 1809 i 1812 r.), co przyniosło kolejną falę zniszczeń. W 1827 r. liczył sobie 960

Sketch of the history

Origins of the name of Wyszków are not clear. Some researchers believe that it is a derivative of the location at a higher bank of the Bug River, while others derive it from a man named Wysz - a comes from the time of Prince Bolesław Krzywousty (Wrymouthed), that would be indicated by the call of a church being popular at that time, that of St. Giles. Wyszków appeared in the sources for the first time in 1203, when Duke Konrad of Mazovia I gave the surrounding areas to bishops of Płock. Gradually, thanks to its location on the trade route running along the Bug River, the area was developed. In 1380, the nearby Kamieńczyk was granted city rights (and lost them in 1795.). In 1378, an independent parish was created in Wyszków. The period of prosperity in the early modern era brought granting municipal rights. In 1502, Bishop Wincenty Przerębski provided locations under the Chełmno law. Development of the city was accelerated by the construction of a bridge over the Bug River in 1528. Towards the end of the sixteenth century Wyszków totaled to approx. 1,000 inhabitants. Płock bishops were happy to reside here, they erected a mansion near the church. The Płock Bishop Charles Ferdinand Vasa liked the town very much, he died there in 1655. The evidence left by the Vasa is an obelisk, erected in the honor of the bishop by his royal brother, John II Casimir. The town suffered greatly during the Swedish Deluge, desolated espe-

cially in 1657. Regression was deepened as a result of natural disasters and wars in the eighteenth century. In 1773, only 69 buildings were left in Wyszków. It was not until just before the third partition that the town recovered after the fall, as evidenced by its neoclassical church, built in 1793, thanks to the efforts of the bishops of the Szembek family.

After the fall of the First Polish Republic, the town was under Prussian rule. Soon, secularization of it took place. In the period of the Duchy of Warsaw, the region of Wyszków repeatedly witnessed struggles of the Napoleonic wars (e.g. in 1809 and 1812.), that brought another wave of destruction. In 1827 population amounted to 960 inhabitants. In the era of the November Uprising, because of the strategic crossing on the Bug River, the area witnessed battles fought with the Russians by the troops of Captain Józef Zaliwski in April 1831. (Trzcianka, Udrzyn). During the January Uprising glorious card belonged to the Cichów „Little Castle” division. It executed requisition for the purposes of the National Government and crashed two infantry companies and a hundred of Cossacks at Przetycz. In 1869, due to the activity in the uprising, Wyszków lost its civic rights. Despite the fact, population was increasing and industry was developing. The Pilwa - Ostroleka railway line construction in 1897 was an impetus for that.

The nineteenth century was marked with a significant

mieszkańców. W dobie powstania listopadowego z powodu strategicznej przeprawy na Bugu, rejon ten stał się terenem walk toczonych z Rosjanami przez oddziały kpt. Józefa Zaliwskiego w kwietniu 1831 r. (Trzcianka, Udrzyn). W powstaniu styczniowym chlubną kartę zapisał oddział Cichoskiego „Zameczka”. Dokonał on rekwizycji na cele Rządu Narodowego, zaś pod Przetyczą rozbił dwie kompanie piechoty i sotnię kozaków. W 1869 r., za aktywność w powstaniu, Wyszków utracił prawa miejskie. Mimo to wzrastała liczba ludności, rozwijał się przemysł. Impulsem ku temu stała się budowa linii kolejowej Pilwa - Ostrołęka w 1897 r.

Wiek XIX zaznaczył się też znaczącym rozwojem społeczności żydowskiej. W 1827 r. Żydzi stanowili 29% mieszkańców, a w 1857- 61,7%. Już na początku XIX w. istniał tu kirkut, któ-

Odświeżenie pomnika zamordowanych żołnierzy polskich w Rybieniu Leśnym

rego pozostałością jest dziś pomnik. Na przełomie stuleci XIX i XX powstała synagoga. Najbardziej znanym przedstawicielem społeczności żydowskiej Wyszkowa jest Mordechaj Anielewicz, przywódca powstania w getcie warszawskim 1943 r.

W II RP w 1919 r. miasto odzyskało prawa miejskie i dalej się rozwijało, choć nie miało statusu powiatowego. W okresie wojny z bolszewikami, w sierpniu 1920 r., na plebanii rezydował krótko Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski z Feliksem Dzierżyńskim i Julianem Marchlewskim. Malowniczo epizod ten opisał potem Stefan Żeromski w znanym opowiadaniu „Na probostwie w Wyszkanie”. W 1939 r. miasto liczyło ponad 12 tys. mieszkańców.

W kampanii wrześniowej zacięte walki o przeprawę toczyła tu Grupa Operacyjna Wyszków. W okresie okupacji hitlerowskiej wysiedlono lub wymordowano ludność żydowską. Łącznie miasto straciło ponad 7 tys. ludzi. Aktywnie działała partyzantka, zwłaszcza AK z okręgu Rajski Ptak. We wrześniu 1944 r. miasto zostało zajęte przez Rosjan.

W okresie PRL rozwój Wyszkowa przyspieszył, zwłaszcza po podniesieniu go do rangi powiatu w 1956 r. (do 1975 i od 1999). Powstały wówczas nowe zakłady przemysłowe, a po zniszczeniach wojennych zmieniło się założenie urbanistyczne. Liczba ludności wzrosła do ponad 22 tys. w 1988 r. W połowie 2014 roku wynosiła 26.906 osób.

Obecnie, dzięki położeniu na trasach komunikacji kolejowej i drogowej oraz walorom turystycznym okolic, miasto dynamicznie się rozwija.

development of the Jewish community. In 1827, Jews constituted 29% of the population and 61.7% in 1857. Already at the beginning of the nineteenth century a Jewish cemetery existed there, today a monument is a remnant of it. At the turn of the nineteenth and twentieth centuries a synagogue was established. Mordechai Anielewicz is the most famous representative of the Jewish community of Wyszków, the leader of the Warsaw Ghetto Uprising in 1943.

In the Second Polish Republic, in 1919, the town regained its municipal rights and continued to evolve, but did not have the status of a district. During the war with the Bolsheviks, in August 1920, the Provisional Polish Revolutionary Committee with F. Dzerzhinsky and J. Marchlewski resided briefly at the vicarage. This episode was picturesquely described later in the famous story by S. Żeromski entitled „At the Wyszków vicarage”. In 1939, the town had a population of over 12 thousand residents.

The September campaign fierce battles were fought here for the crossing by the Wyszków Operational Group. Jews were expelled or murdered during the Nazi occupation. In total, the city lost more than 7 thousand people. Partisans were active, especially the Bird of Paradise National Army division. In September 1944, the town was occupied by the Russians.

During the Polish People's Republic development of Wyszków accelerated, especially after raising it to the rank of a county in 1956. (Until 1975 and since 1999). New industrial facilities were created, and after the war urban layout was

Rynek w Wyszkanie na niemieckiej pocztówce z okresu I wojny światowej
Market square in Wyszków on a German postcard from World War I

changed. Population grew to more than 22 thousand in 1988. In mid-2014 it amounted to 26906.

Currently, thanks to its location on rail and road transport routes and tourism advantages the surroundings of the town are developing dynamically.

Kościół Św. Idziego

Wizytówką miasta jest klasycystyczny kościół p.w. św. Idziego opata, usytuowany na wysokiej, nadbużańskiej skarpie, obok przeprawy przez rzekę.

Początki parafii św. Idziego sięgają końca XIV wieku, kiedy to ówczesny biskup płocki erygował parafię. Początkowo wierni gromadzili się w drewnianym kościele, choć powinno się raczej rzec – kościołach. Bowiem z powodu licznych wojen i pożarów, świątynie systematycznie były niszczone, ciągle, wytrwale je jednak odbudowywano. Pierwszy murowany kościół stanął w tym miejscu w 1795 roku. Był to kościół trójnawowy, orientowany, z prosto zamkniętym prezbiterium, zbudowany według klasycystycznego projektu. Kościół ten konsekrował ówczesny biskup płocki Onufry Kajetan Szembek. W kilkadziesiąt lat po konsekracji, za sprawą księdza proboszcza Józefa Szmajtera, kościół rozbudowano o dwie kaplice oraz zakrystię. Kiedy jednak przyszła wojna, a wraz z nią niemieckie bombardowania, kościół został doszczętnie zniszczony, ocalała jedynie kaplica Matki Bożej z dwoma obrazami, Matki Bożej Apokaliptycznej oraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy. To tutaj zbierali się także wierni w trudnych latach wojny. Dopiero po jej zakończeniu uzyskano zgodę na odbudowę świątyni. Już w trzy lata po jej zakończeniu, wierni mogli zgromadzić się w nowym kościele. We wnętrzu warto zwrócić uwagę m.in. na XVII-wieczny

Church of St. Giles

A classical church of St. Giles the Abbot, situated on a high, Bug River slope, next to the river crossing is a landmark of the town.

The origins of the parish of St. Giles date back to the late fourteenth century, when the then Bishop of Płock established the parish. Initially, the faithful gathered in a wooden church, rather - churches. Indeed, because of many wars and fires, the temples were systematically destroyed but still constantly and persistently rebuilt. The first brick church was constructed there in 1795. It was a three-nave church, oriented, with a square-ended chancel, built according to a neoclassical design. The church was consecrated by the then Bishop of Płock, Onufry Kajetan Szembek. Decades after the consecration, thanks to the parish priest Józef Szmajter, the church was expanded with two chapels and a sacristy. But when war began, along with German bombing, the church was completely destroyed, the only to survive was the Chapel of Our Lady with its two images of Our Lady Apocalyptic and Our Lady of Perpetual Help. It is here that the faithful gathered in the difficult years of war. It was not until the end of it that consent was given to rebuild the temple. As early as three years after its completion, the faithful could gather in the new church. Inside, a seventeenth-century painting of the Virgin

Kościół w Wyszowie od 1 września 2014 roku jest sanktuarium

Church in Wyszów, a sanctuary from September 1, 2014

Ołtarz główny

The main altar

obraz Najświętszej Maryi Panny w srebrnej sukience oraz dalmatykę z XVIII wieku. W kościele znajdują się również kielich późnorenansowy pochodzący z ok. 1620 roku oraz XV-wieczny, ofiarowany przez biskupa krakowskiego Piotra Gamrata w 1539 roku. 1 września 2014 r. kościół został podniesiony do godności Sanktuarium.

Mary in a silver dress is worth our attention along with a dalmatic of the eighteenth century. In the church there is also a chalice dating back to the late Renaissance, around 1620 and a VX-century one, donated by Piotr Gamrat, a bishop of Krakow in 1539. On 1 September 2014 the church was raised to the dignity of the a Sanctuary.

Cmentarz parafialny

Pół kilometra od Sanktuarium, przy ul. Nadgórze, znajduje się parafialny cmentarz, przeniesiony tu w 1825 roku z terenu przykościelnego. Obecnie zajmuje powierzchnię prawie 5 ha. Tuż przy wejściu stoi murowana z cegły kaplica z 1835 roku, ufundowana przez księdza proboszcza Łukasza Przyłuskiego. Teren cmentarza otoczony jest zabytkowym, kamiennym murem, powstałym z inicjatywy ks. Szmejtera w 1888 roku, który zastąpił wcześniejszy parkan, wykonany z drewnianych bali. W połowie 2014 roku mur został poddany renowacji.

Mogiła żołnierzy poległych w 1920 roku

Grave of soldiers fallen in 1920

Parish cemetery

Half a kilometer from the Sanctuary, at Nadgórze Street, a parish cemetery is located, moved here in 1825 from the area of the churchyard. Currently, it covers an area of almost 5 hectares. At the entrance, there stands a brick chapel of 1835, sponsored by the then parish priest Łukasz Przyłuski. The cemetery is surrounded by a historic stone wall created at the initiative of Fr. Szmejter in 1888, it replaced the earlier fence, made of wooden logs. In mid-2014 the wall was renovated.

Kaplica cmentarna

Cemetery chapel

Plebania

Świadkiem niezwykłych wydarzeń była wyszkowska, klasycystyczna plebania kościoła św. Idziego. Kiedy 11 sierpnia 1920 roku wojska sowieckie zajęły Wyszków, do miasta przybył sztab 6. dywizji. Kilka dni później na plebanię przybyli Feliks Dzierżyński, Julian Marchlewski oraz Feliks Kohn – jedni z czołowych działaczy polskiego ruchu komunistycznego, członkowie Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski. Pewni zwycięstwa, przekonani o słuszności swoich poglądów i idei, gotowi realizować je za wszelką cenę, snuli opowieści o krainie wiecznej szczęśliwości, równości i dobrobytu, jaką

stanie się Polska Republika Rad, kiedy już bolszewicy dopną swego. Ich słowa nie zdążyły na dobre wybrzmieć, kiedy ruszyła polska ofensywa i szacowni goście musieli w pędzie opuścić spokojną plebanię. Nie minęły dwa dni, kiedy u proboszcza ponownie gościły znamienite osobistości – korespondenci wojenni, wśród których był Stefan Żeromski. To jemu zawdzięczamy opowiadanie „Na probostwie w Wyszkanie”, które opisuje zarówno wizytę niedoszłych rewolucjonistów, jak też rozmowę z proboszczem korespondentów wojennych.

Fragment opowiadania Stefana Żeromskiego

Na probostwie w Wyszkanie

(...) Z Radzimina posunęliśmy się już żywiej do Wyszkowa. Zbliżając się do tego miasteczka, spostrzegliśmy most na Bugu w stanie oplakanego zniszczenia. Trzeba było przeprawić się za rzekę przez most kolejowy, a więc znowu windować samochód po głębokim piasku i przepaściastych wybojach. Gdy wreszcie dotarliśmy do środka miasta, objaśniono nas w wojskowej komendzie, iż generał Józef Haller bawi właśnie na probostwie. (...) Na szczęście, drzwi mieszkania proboszcza w Wyszkanie, księdza kanonika Mieczkowskiego, same się gościnnie otwały, gdy zameldowano gospodarzowi ludzi przemokniętych. Zastaliśmy w dużym pokoju, oprócz wiekowego plebana i jego wikariusza, księdza Modzelewskiego - generała Hallera i ambasadora francuskiego, p. Jusseranda. Trafiliśmy właśnie na sam środek relacji kanonika o pobycie w jego domu w ciągu ubiegłego tygodnia „rządu polskiego” z ramienia Rosyjskiej Republiki Rad, złożonego z rodaków naszych - dr. Juliana Marchlewskiego, Feliksa Dzierżyńskiego i Feliksa Kohna. (...) Szyby okien na probostwie były powybijane przez kule. Stojąc przy jednym z tych okien i przez dziurę w szkiele patrząc w cichy ogród, dziwiłem się, ile to w tym zaciszu w ciągu krótkiego czasu dokonało się przemian...

Vicarage

The Wyszów vicarage witnessed extraordinary events, the classical one of the church of St. Giles. When, on 11 August 1920, Soviet troops occupied Wyszów, the 6th Division headquarters came to the town. A few days later Felix Dzerzhinsky, Julian Marchlewski and Felix Kohn came to the vicarage - some of the leading members of the Polish communist movement, the members of the Provisional Revolutionary Polish Committee. Confident of victory, convinced of the rightness of their views and ideas, ready to implement them at all costs, they told tales of a land of eternal happiness, equal-

ity and prosperity that Polish Soviet Republic was to become when the Bolsheviks get it their way. They did not even finish what they were saying when Poland started its offensive and the guests had to rush to leave the quiet vicarage. In less than two days, the pastor again hosted eminent personalities - war correspondents, Stefan Żeromski was among them. We owe him the story entitled „At the Wyszów vicarage” describing both the would-be revolutionaries visit, as well as the war correspondents' conversation with the pastor.

Najstłynniejsza
plebania w Polsce

The most famous
vicarage in Poland

Pałac przy ulicy 3 Maja w Wyszowie

Początki istnienia pałacu sięgają schyłku polskiej państwowości, wybudowano go bowiem w 1785 roku, z polecenia Jana Stefana Giedroycia, według klasycystycznego projektu Szymona Bogumiła Zuga. Przez wiele lat żaden z właścicieli nie zagroził miejsca w pałacu na dłużej. Dopiero rodzina Morzkowskich, która zarządzała posiadłością w latach 40. XIX wieku, uczyniła z niego miejsce przyjazne i ciepłe. Gościło wtedy u nich wiele znamienitych osobistości, m.in. także Cyprian Kamil Norwid, związany z ziemią wyszkowską. Najdłużej jednak o ówczesne Rybienko dbała rodzina Skarżyńskich i dlatego właśnie tak silnie wiąże się ich z tym miejscem. Przejęli oni posiadłość w 1879 i przez następne 70 lat trzymali nad nią pieczę. Skarżyńscy podjęli decyzję o przebudowie pałacu, ganek zastąpiono tarasem, postarano się o kanalizację. Niestety wojna bolszewicka silnie odbiła się na kondycji pałacu, który został obrabowany i zdewastowany. Tak jak odrodziła się polska państwowość, tak też odrodził się pałac. Stał się on wówczas atrakcyjnym miejscem wypoczynku dla inteligencji warszawskiej okresu międzywojennego, z myślą o której w pałacu utworzono pensjonat. Niedługo można było cieszyć się odpoczynkiem w Rybieniu. W 1939 roku pożar zniszczył poddasze pałacu, właścicielom nie udało się go odbudować, zostali

Palace on 3 May Street in Wyszów

The beginnings of the palace date back to the late Polish statehood, as it was built in 1785 under the command of John Stephen Giedroyc according to the neoclassical design by Szymon Bogumil Zug. For many years, none of the owners stayed in the palace place for longer. Only the Morzkowsky, a family managing the estate in the 40s of the nineteenth century, created a friendly and a warm place there. It was visited by a number of eminent personalities, including Cyprian Kamil Norwid, also associated with the Wyszów land. It was, however, the Skarżyński family who took care of the then Rybienko the longest and that is why they were so strongly bound to this place. They took over the property in 1879 and spent the next 70 years holding responsibility for it. Skarżyński decided to rebuild the palace, its porch was replaced with a terrace, care was taken for sewerage. Unfortunately, the Bolshevik war strongly affected the condition of the palace, it was robbed and vandalized. Just as the Polish statehood was reborn, so was the palace reborn as well. It became an attractive holiday location for the Warsaw intelligentsia of the interwar period, for whom a guesthouse was created in the palace. Soon you could enjoy the rest in Rybienko. In 1939 a fire destroyed the attic of the palace, the owners failed to rebuild it, they were

Pałac położony jest tuż nad Bugiem

The palace is located right on the Bug

wykwaterowani przez Niemców, którzy zajęli posiadłość. Kiedy wojna się skończyła, pałac przejęło Ministerstwo Zdrowia, lokując tu najróżniejsze instytucje. Z każdym nowym przeznaczeniem, pałac coraz bardziej popadał w ruinę, prowadzono co prawda pewne działania, mające na celu uratowanie niszczącego budynku, nie były one jednak zbyt efektywne. Dopiero gdy posiadłość przeszła pod własność Stowarzyszenia Architektów Polskich, przystąpiono do generalnej renowacji. Obecnie, po pewnych zmianach, prowadzona jest ona przez prywatnego właściciela.

Bryła budynku nie zmieniła się drastycznie na przestrzeni wieków. Pałac jest murowany, otynkowany, wybudowany na planie wydłużonego prostokąta. Przykryty jest czterospadowym dachem, w którym od strony ogrodu widnieją cztery facjatki.

Na terenie posiadłości oprócz pałacu, znajduje się także park oraz oficyny, osadzone prostopadłe do pałacu.

moved out by the Germans who occupied the property. When the war ended, the palace was taken over by the Ministry of Health, to host various institutions. With each new destination, the palace increasingly fell into disrepair, some actions were conducted to save the decaying building, however, they were not too effective. Only when the property became the ownership of the Association of Polish Architects, did general renovation start. Currently, after some changes, it is run by a private owner.

The building has not changed drastically over the centuries. The palace is brick, plastered, built on a rectangular plan. It is covered with a hipped roof, with four dormers from the garden site.

The property, in addition to the palace, also includes a park and outbuildings, set as perpendicular to the palace.

Obelisk Wazów

Karol Ferdynand Waza był postacią niezwykle ciekawą, zarówno w historii Polski, jak też w historii Wyszki. Jako syn królewski, a jednocześnie biskup płocki, upodobał sobie Wyszki na swoją rezydencję. Zamieszkał w posiadłości wybudowanej przez jednego ze swoim poprzedników na tronie biskupim. Po śmierci swojego przyrodniego brata – Władysława IV – ubiegał się o tron polski, konkurując z rodzonym bratem – Janem Kazimierzem. W ostateczności to właśnie on zdobył większe poparcie szlachty i magnaterii. Ufundował on zresztą bratu obelisk w pobliżu miejsca, gdzie zamieszkiwał. Jest to jeden z najstarszych zachowanych w Polsce tego typu zabytków. Na obelisku widnieje herb Wazów – snop siana.

Obelisk of the Vasa

Charles Ferdinand Vasa was a very interesting character, both in Polish history and in the history of Wyszki. As a son of the king, being the Bishop of Płock, he favored Wyszki as his residence. He lived in a mansion built by one of his predecessors on the throne of the bishop. After the death of his half-brother - Władysław IV - he wanted the Polish throne, competing with own brother - Jan Kazimierz. In the end, it was he who gathered more votes of the nobility. It was he who founded his brother an obelisk near the place where he lived. This is one of the oldest monuments of this type that survived in Poland. The obelisk illustrates the coat of arms of the Vasa - a sheaf of hay.

Kordegarda w Parku Karola Ferdynanda Wazy

Choć nazwa brzmi nieco obco i niespotykane, kordegardy były znanym od XVIII wieku sposobem zapewnienia ochrony posiadłości. To tutaj miał swoje miejsce stróż, który bacznie przyglądał się wjeżdżającym i opuszczającym majątek. Budowanie kordegard znane było także w początku XX wieku, ta wyszkowska jednak pochodzi z wieku XIX. Zgodnie z przeznaczeniem, pełniła funkcję stróżówki przy bramie wjazdowej na teren utworzonego tam majoratu. Powstał on zresztą z terenu dawnego folwarku, silnie związanego z Wyszkowem, biskupa płockiego Karola Ferdynanda Wazy. Kordegarda zbudowana jest w stylu neogotyckim, charakterystycznym dla XIX wieku. Obecnie mają tam swoją siedzibę Towarzystwa i Stowarzyszenia zajmujące się w Wyszku kulturą i działalnością społeczną. Kordegarda jest też sezonową siedzibą Punktu Informacji Turystycznej (maj – sierpień).

Kordegarda w Wyszku

Guardhouse in the Karol Ferdinand Waza Park

Although the name sounds a bit strange and unprecedented, guardhouses were known since the eighteenth century as a way of ensuring protection of property. It was a place for a guardian who closely watched those entering and leaving the property. Building guardhouses was also known in the early twentieth century but the one in Wyszów comes from the nineteenth century. As intended, it served as a gatehouse at the entrance gate to the area of the majorat created there. It was created from the former farm of the bishop of Płock Charles Ferdinand Vasa, strongly associated with Wyszów. The guardhouse is built in the neo-Gothic style, characteristic of the nineteenth century. Currently, it houses Wyszów Associations and Societies dealing with culture and social activity. The guardhouse is also the seat of a seasonal Tourist Information Point (May - August).

A guardhouse in Wyszów

Pamiętki po społeczności żydowskiej Wyszku

Na rogu ulic Kościuszki i Wąskiej stała przed wojną synagoga. Swoją cmentarz społeczność żydowska Wyszku miała zlokalizowany przy końcu ulicy Łącznej. W czasie okupacji hitlerowcy, macewami z kirkutu, wybrukowali plac przed siedzibą żandarmerii przy ul. Zakolejowej oraz brzegi Strugi.

W 1997 roku w miejscu starego cmentarza odsłonięto monumentalny Pomnik Pamięci Żydów Wyszku. Koncepcja pomnika, wynikała z ukształtowania terenu byłego cmentarza (przez wiele lat po wojnie była w tym miejscu kopalnia żwiru), zabezpiecza

Pomnik Mordechaja Anielewicza

The monument of Mordechai Anielewicz

dotatkowo skarpę przed osuwaniem się. Macewy wmurowane w ścianę pomnika zostały zebrane na terenie Wyszku. Miejscem opiekuje się Gmina Wyznaniowa Żydowska w Warszawie.

W 1919 r. w Wyszku urodził się Mordechaj Anielewicz, przywódca powstania w getcie warszawskim 1943. W miejscu, gdzie stał jego dom, postawiono tablicę pamiątkową.

Memorabilia of the Jewish community of Wyszów

At the corner of Kosciuszko and Wąska Streets, a synagogue was located before the war. The Jewish community of Wyszów had its own cemetery located at the end of Łączna street. During occupation, the Nazis paved the square in front of the Gestapo seat at Zakolejowa Street along with the banks of the Struga with tombstones from the cemetery.

In 1997, at the site of the old cemetery, a Monument of Remembrance of the Wyszów Jews was located. The concept of the monument was due to the terrain of the former cemetery (for many years after the war a mine gravel was located there), it additionally protects the slope against landslides. The tombstones embedded in the wall of the monument were gathered in Wyszów.

In 1919, Mordechai Anielewicz was born in Wyszów, the leader of the Warsaw Ghetto Uprising in 1943. A statue is located at the site where his house was.

Rybieńko Leśne

Położenie Rybienka Leśnego, tuż nad Bugiem, wśród sosnowego lasu, doceniane zostało już przed wojną - w latach 30. XX w.; tu właśnie zlokalizowano dom emerytalny dla marszałka Piłsudskiego. Do dziś Rybieńko Leśne zachowało charakter dzielnicy willowej Wyszki, z przedwojennych budynków zostało jednak już bardzo niewiele. Jednym z nielicznych jest willa „Siewierzanka”, datowana na 1936 rok. Warto również zobaczyć drewniany kościół parafialny w stylu zakopiańskim, wzniesiony w 1936 roku według projektu i z inicjatywy Juliana Bursche, nota bene wczasowicza posiadającego w Rybieniu letni dom.

Kościół w Rybieniu Leśnym

Church in Rybieńko Leśne

Rybieńko Leśne

The location of Rybieńko Leśne, just at the Bug River, in a pine forest, it had already been appreciated before the war - in the 30s of the twentieth century; a retirement home for Marshal Piłsudski was located there. To this day, Rybieńko Leśne has preserved its character of a residential area of Wyszki, however, almost nothing is left from its pre-war buildings. One of the few is the villa called „Siewierzanka” – dating back to 1936. A wooden parish church in the Zakopane style is also worth seeing, it was erected in 1936 by the initiative and according to the design of Julian Bursche, nota bene a holidaymaker having a summer house in Rybieńko.

Pomnik zamordowanych w 1920

Nad brzegiem Bugu w Rybieniu Leśnym stoi granitowy obelisk z 1921 roku, upamiętniający miejsce bestialskiej śmierci ppor. Antoniego Wołowskiego, trzech żołnierzy z 10 Dywizji Piechoty, a także trzech cywilów. Mordu dokonali czekiści z bolszewickiej 21 Dywizji Strzelców 17 sierpnia 1920 roku. W 1949 roku Urząd Bezpieczeństwa nakazał zniszczyć pomnik. Przetrwał, dzięki postawie ówczesnych lokalnych władz. Przewodniczący Rady Narodowej w Somiance - pan Gotowiec polecił przechować obelisk pod płotem urzędowej posesji ułożony napisem do dołu. 10 lat później jego następcą - Roman Liśkiewicz wmurował go pod schodami urzędu. W 1989 roku grupa mieszkańców Somianki wydobyła pomnik, który następnie, wraz z oryginalnym krzyżem, stanął w dawnym miejscu.

Monument of the murdered in 1920

On the banks of the Bug River, in Rybieńko Leśne, there is a granite obelisk dating back to 1921, commemorating the bestial death of Lieutenant Anthony Wołowski, three soldiers from the 10th Infantry Division and three civilians. The murdered were killed by chekists of the Bolshevik 21st Rifle Division on 17 August 1920. In 1949, the Safety Authority ordered to destroy the monument. It survived, thanks to the attitude of the then local authorities. The President of the National Council in Somianka – Gotowiec – instructed to store the obelisk under the fence of an official property with its inscription to the bottom. Ten years later, his successor - Roman Liśkiewicz placed it under the stairs of the office. In 1989, a group of Somianka residents took the monument out, and then, together with the original cross it was located at the former place.

Mogiła żołnierzy zamordowanych w 1920 roku

Grave of soldiers killed in 1920

Stanisław Wolski

Burmistrz Wyszakowa w latach 1931-1939,
„Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”

Miał opinię fachowego i oddanego swojej pracy samorządowca. Po wybuchu wojny odmówił współpracy z Niemcami i podczas okupacji niemieckiej pracował z rodziną jako ogrodnik w wydzierżawionym ogrodzie, przylegającym do parku senatorskiego. Wraz z żoną, Wincyntyną w 1942 roku zaopiekowali się dwiema dziewczynkami, córkami wyszkowskiego żydowskiego kuśnierza nazwiskiem Rubinowicz – Bruchą (Brońcią) i Rachelą (Olą), którym udało się uciec z wołomińskiego getta.

Za odwagę i poświęcenie, na wniosek ocalałych Bruchy i Racheli Rubinowicz, Stanisław i Wincyntyna Wolscy 23 grudnia 1987 r. zostali uhonorowani najwyższym izraelskim odznaczeniem cywilnym, medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”, przyznawanym osobom, które z narażeniem własnego życia ratowały osoby pochodzenia żydowskiego z Holocaustu podczas II wojny światowej, a w 2017 r. pośmiertnie Krzyżem Komandorskim drugiego pod względem starszeństwa polskiego państwowego odznaczenia cywilnego, Orderu Odrodzenia Polski.

Stanisław Wolski

Mayor of Wyszakow during period of 1931 - 1939,
„Righteous Among the Nations”

He was considered a professional and devoted civil servant. After the war broke out, he refused to cooperate with the Germans and during the German occupation worked with his family as gardeners in a leased garden next to the senator park.

In 1942, he and his wife, Wincyntyna, took care of two escapees of the ghetto in Wołomin – Brucha (Brońcia) and Rachel (Ola) – daughters of Rubinowicz, a Jewish furrier from Wyszaków.

For their bravery and devotion, upon the request of the ones they saved – Brucha and Rachel Rubinowicz, on 23 December 1987 Stanisław and Wincyntyna Wolski received the highest civil award in Israel – the “Righteous Among the Nations” medal – which is granted to those who risked their own lives to save people of Jewish descent from the Holocaust during WWII. Furthermore, in 2017 they were granted the Commander’s Cross of Polonia Restituta – the second highest civil award in Poland.

Jerzy Różycki

cudowne dziecko polskiej kryptologii

Jerzy Różycki był najmłodszym z trójki polskich kryptologów (Marian Rejewski, Jerzy Różycki, Henryk Zygalski), którzy na początku lat 30. XX w. złamali kod, uznawanej za najnowocześniejszą na świecie, niemieckiej maszyny szyfrującej „Enigma”, tym samym znacząco przyczyniając się do zwycięstwa aliantów w II wojnie światowej. Różycki ukończył Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne Towarzystwa Szkoły Średniej w Wyszakowie nad Bugiem, a następnie studia matematyczne na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego.

Po wybuchu wojny polscy kryptolodzy znaleźli się na terenie Francji, gdzie do 1943 roku kontynuowali swoją działalność, ściśle współpracując z wywiadami państw alianckich. Jesienią 1941 roku Jerzy Różycki popłynął do Algieru, aby rozszyfrowywać przechwycone depesze radiowe. Zginął w drodze powrotnej do Francji 9 stycznia 1942 roku - statek Lamoricie, którym płynął, zatonął podczas sztormu na Morzu Śródziemnym w pobliżu Balearów. W dowód uznania dla wielkiego polskiego kryptologa, samorząd Gminy Wyszaków wystawił ławkę z odlaną z brązu postacią Jerzego Różyckiego.

Jerzy Różycki

a wonderful child of Polish cryptology

Jerzy Różycki was the youngest of three Polish cryptologists (Marian Rejewski, Jerzy Różycki, Henryk Zygalski), who in the early 1930s broke the code, recognized as the most modern in the world, the German encryption machine „Enigma”, thus significantly contributing to Allied victories in World War II. Różycki graduated from the Private Middle School of the Society of the Secondary School in Wyszaków by the river Bug, and then he studied mathematics at the Faculty of Mathematics and Natural Sciences at the University of Poznań.

After the outbreak of the war, Polish cryptographers found themselves in France, where until 1943 they continued their activities, working closely with the interviews of the Allied states. In the autumn of 1941, Jerzy Różycki sailed to Algiers to decipher the intercepted radio messages. He died on his way back to France on January 9, 1942 - the Lamoricie ship, which he sailed, sank during a storm in the Mediterranean near the Balearic Islands. As a token of appreciation for the great Polish cryptologist, the local government of Wyszaków commemorated a bench with a bronze figure of Jerzy Różycki.

Kamieńczyk - kiedyś Kamieniec Mazowiecki

W czasach swojej świetności zwał się Kamieńcem Mazowieckim. Był w XVI wieku jednym z ważniejszych miast na Mazowszu. Stał tu zamek murowany, stały trzy kościoły. Był ratusz, rynek i sukiennice. Domów, w większości murowanych, było ponad trzysta. Żyło tu i pracowało wielu rzemieślników, przez miasto przejeżdżali liczni kupcy, Bugiem płynęły niezliczone barki ze zbożem, drewnem i innymi cennymi dobrami. Jak obliczają historycy na podstawie wysokości opłat celnych, pobieranych w Kamieńcu w XVI wieku, barek, przepływających przez Kamieniec, mogło być ponad trzydzieści dziennie! Kamienny zamek był wykorzystywany przez kolejnych władców Mazowsza podczas łowów w Puszczy Kamienieckiej.

Miasto było lokowane na prawie niemieckim w 1452 roku. Obecnie Kamieńczyk nie może poszczycić się posiadaniem praw miejskich, utracił je ukazem carskim w 1869 roku. Nadal jednak zachował się charakter małego miasteczka z regularną siatką uliczek, rozchodzących się od rynku.

Tragiczny dla Kamieńca okazał się wiek XVII; czas Potopu Szwedzkiego, późniejsze epidemie, zarazy, a także katastrofalne pożary sprawiły, że miasto podupadło, nigdy nie odzyskując swojej świetności. Od początku XIX wieku nie pojawia się już nazwa Kamieniec a Kamieńczyk.

Kamieńczyk - once Kamieniec Mazowiecki

In its heyday, it was called Kamieniec Mazowiecki. It was, in the sixteenth century, one of the major towns in Mazovia. A brick castle was located there and three churches. There was a town hall, a market and a cloth hall. There were over three hundred houses, mostly brick ones. Many craftsmen lived and worked there, many merchants rode through the city, countless barges of grain, timber and other valuable goods flowed on the Bug River. As historians calculate on the basis of customs duties levied in Kamieniec in the sixteenth century, barges, there could be more than thirty barges flowing through Kamieniec a day! The stone castle there was used by successive rulers of Mazovia while hunting in the Kamieniecka Forest.

The town was founded according to German law in 1452. Currently, Kamieńczyk can boast of civic rights, it lost them under a tsar's decree in 1869. But it still retained the character of a tiny town with a regular grid of streets radiating from the market.

The seventeenth century proved to be tragic in the case Kamieniec; the time of the Swedish Deluge, subsequent epidemics, plagues and devastating fires made the city fell into decline, it never regained its glory. Since the beginning of the nineteenth century the name is no longer Kamieniec but Kamieńczyk. Today, it is a small, but extremely charming village, number-

Pomnik Flisaka w Kamieńczyku

Rafter's monument in Kamieńczyk

Dziś jest to niewielka, ale niezwykle urokliwa wioska, licząca ok. 700 mieszkańców. Atrakcji w Kamieńczuku i okolicach nie brakuje. Rzeki (bo tuż powyżej miejscowości do Bugu wpada Liwiec) zachęcają do kąpieli, kajaków czy też wędkowania. Jest prom na Bugu, dzięki któremu można w jeden dzień wędrować po obu brzegach. Są lasy pełne jesienią grzybów i nadrzeczne krajobrazy, piękne o każdej porze roku. Na jednej z posesji funkcjonuje prywatne muzeum etnograficzne, założone i prowadzone przez Henryka Słowikowskiego. Ważną część jego bogatych i różnorodnych zbiorów zajmują pamiątki związane z flisactwem, był bowiem Kamieńczyk sławny ze

ing approx. 700 inhabitants. There are numerous attractions in and around Kamieńczyk. Rivers (because just above the village, there are the Bug and Liwiec rivers) encourage swimming, kayaking or fishing. There is a ferry on the Bug, so you can roam on both sides on one day. There are forests full of mushrooms in the autumn and riverside scenery beautiful any time of the year. A private ethnographic museum operates on one of the premises, founded and run by Henryk Słowikowski. An important part of its rich and diverse collections include memorabilia connected with rafting, Kamieńczyk was famous for its rafters. It is evidenced with a monument of a rafter, lo-

Henryk Słowikowski w swoim muzeum

Henryk Słowikowski in his museum

Topolowy gaj nad Bugiem

The poplar grove on the Bug

Pomnik Powstańców Styczniowych
January Uprising insurgents monument

Prom na Bugu

Ferry on the Bug River

Kościół w Kamieńczuku

Church in Kamieńczyk

Jak król Kazimierz kamienne miasto odwiedził

Dnia pewnego Kazimierz – król polski – chciał przepłynąć się wraz ze swoim dworem na drugą stronę Bugu, właśnie w Kamieńczuku. Mostu jednak ani widu, ani słychu, nic to jednak skoro miasto z rybaków słynęło. Jeden z nich, niepozorny, niskiego wzrostu, zdołał przewieźć cały dwór i króla na swojej jednej, małej łódce. Władca zdziwił się zapewne niezmiernie, ale na pewno również ucieszył. A skoro tak, jakże mógł nie wynagrodzić mieszkańcom takiego poświęcenia. Kazał przywołać do siebie najszybszego jeźdźcę, z równie szybkim koniem, oświadczając, że ile lasu jeździec objedzie w ciągu 1,5 godziny, tyle dostaną mieszkańcy Kamieńczuka. A jeździec był naprawdę dobry w swoim fachu, objeżdżając naprawdę ogromną jego część. Dzięki temu z kolei Kamieńczyk okazał się jedyną miejscowością w Polsce, która mogła poszczycić się taką właśnie zdobyczą. Radość ma jednak to do siebie, że nie trwa wiecznie. Kamieńczyk obecnie posiada „kawał lasu”, ale jest to niewielka część z tego, co przypadło mu w udziale dzięki hojności króla. Wszystko przez spór z hrabią Zamoyskim, który, choć sprawę w sądzie przegrał, dzięki przekupieniu radnych, dostał las, należący do miasta.

swoich flisaków. Świadczy o tym pomnik flisaka, wystawiony w 2001 roku w centrum wsi, na miejscu dawnego rynku. Nieopodal znajduje się zabytkowy kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, z przełomu XIX i XX wieku. Tuż obok świątyni rozciąga się wzdłuż Bugu gaj topolowy, urozmaicony starorzeczami. Kiedyś między imponującymi drzewami spacerowały gęsi i krowy, na jednej z topól uwiły gniazdo bociany. Przyjeżdżali tu fotograficy, malarze, poeci, rozkochani w mazowieckim krajobrazie... Dziś większość topól dożywa swych lat, wiele powalonych wichrami leży, nadając temu miejscu nieco archaicznego i równocześnie sentymentalnego charakteru...

cated in 2001 in the center of the village, at the site of the old market. Nearby, there is a historic church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, from the late nineteenth and early twentieth century. Right next to the temple, a poplar grove stretches along the Bug River, varied with oxbow lakes. In the past, geese and cows used to walk between impressive trees, storks have their nest on one of the poplars. Photographers, painters, poets were coming here, enamored with the Mazowieckie landscape ... Today, most of the poplars die, many are fallen due to winds, giving the town a bit archaic and sentimental atmosphere...

Festiwal Miodu i Chleba w Kamieńczyku

Każdy kto spędza lato w Kamieńczyku lub okolicach, może w sierpniu posmakować regionalnych, naturalnych przysmaków, bowiem na kamieńczyckim rynku organizowany jest „Festiwal Miodu i Chleba”. To markowa impreza promocyjna Gminy Wyszów, podczas której wystawom i degustacjom miodu, chleba, naturalnych produktów i rękodzieła artystycznego, towarzyszą atrakcje artystyczne i turystyczne. Festiwal Miodu i Chleba w Kamieńczyku jest smaczny, klimatyczny i radosny.

Bread and Honey Festival in Kamieńczyk

Anyone who spends summer in Kamieńczyk or in its surroundings, may taste the natural regional delicacies in August, as the market in Kamieńczyk hosts the so-called „Bread and Honey Festival.” This branded promotional event of the Wyszów Municipality includes exhibitions and tastings of honey, bread, natural products, presentations of handicrafts accompanied by artistic and tourist attractions. The Bread and Honey Festival in Kamieńczyk is tasty, climatic and joyful.

Krzyż Kardynała Wyszyńskiego

Tuż przy szosie z Wyszkowa do Łochowa, przy skręcie do Kamieńczyka stoi monumentalny krzyż. Wzniesiony został w 1983 roku przez mieszkańców wsi Kamieńczyk i zdedykowany Prymasowi Tysiąclecia Księdzu Kardynałowi Stefanowi Wyszyńskiemu.

The Cross of Cardinal Wyszyński

Just off the road from Wyszów to Łochów, when turning to Kamieńczyk, a monumental cross is located. It was built in 1983 by the villagers of Kamieńczyk and dedicated to the Primate of the Millennium, Cardinal Stefan Wyszyński.

Tajemnicza kapliczka

Przy leśnej drodze z Kamieńczyka do Fidestu (dawnym „Trakcie napoleońskiej”) stoi tajemnicza kapliczka. Niepozorna, betonowa, z żelaznym krzyżem i obrazem Matki Boskiej. Tajemniczy jest napis na kapliczce: „1907 KANOI HEMA WAR”. Wielu pasjonatów i specjalistów próbowało odszyfrować napis – nikomu się nie udało.

A mysterious shrine

At a forest road from Kamieńczyk to Fidest (former “Napoleonic Route”) a mysterious shrine is located. Inconspicuous, concrete, with an iron cross and an image of the Virgin Mary. The inscription on the shrine is mysterious: „1907 KANOI HEMA WAR”. Many enthusiasts and professionals have tried to decipher the inscription - anyone failed.

Tajemnicza kapliczka przy napoleońskich traktach

Mysterious shrine at the „Napoleonic trail”

Loretto

Goszczących nieczęsto w tej części Mazowsza może zadziwić nazwa wsi Loretto, ludzaco podobna do Loreto we Włoszech. Taka analogia jest w pełni uzasadniona, dotyczy jednak nie tylko nazwy miejscowości, ale i duchowej działalności, prowadzonej na terenie obydwu miejscowości; w polskim Loretto, tak jak i we włoskim Loreto, od lat sprawowany jest kult Maryi.

Loretto, to niewielka wieś nad Liwcem, otoczona sosnowymi lasami Puszczy Białej. Znajduje się tam Sanktuarium Matki Bożej, nawiązujące ściśle do włoskiego Sanktuarium Santa Casa w Loreto.

Jego historia sięga roku 1928, kiedy to ksiądz Ignacy Kłopotowski - założyciel Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Loretańskiej, kupił majątek Zenówka. W roku 1929 zmienił jego nazwę na funkcjonującą obecnie. Początkowo sanktuarium ograniczało się do niewielkiej, drewnianej kapliczki w lesie, którą z czasem przeniesiono do murowanego budynku. W 1952 roku, z uwagi na rosnącą liczbę wiernych, rozpoczęto prace nad budową dużej kaplicy. Mimo utrudnień ze strony władzy komunistycznej, budynek w stanie surowym był gotowy już w roku 1959, w marcu następnego roku odprawiono pierwszą mszę. Ostateczny wystrój nadał wnętrzą artysta Jerzy Machaj, zaś jej poświęcenia dokonał, 19 lutego 1984 roku, biskup Jerzy Modzelewski. Prace wykończeniowe trwały długo, ostatecznie ukończono je w 1971 roku. Z uwagi na wezwanie

Loretto

Those who are not often guests in this part of Mazovia can be amazed with the name of the village of Loretto, confusingly similar to Loreto in Italy. This analogy is fully justified, however, concerns not only the name of the town but also spiritual activities carried out in the two localities; in the Polish Loretto, just like in the Italian Loreto, the cult of Mary has been exercised for years.

Loretto, a small village on the Liwiec River, surrounded by pine forests of the White Forest. There is a Shrine of Our Lady there, referring strictly to the Italian Shrine of Santa Casa in Loreto.

Its history dates back to 1928, when the priest Ignatius Kłopotowski - founder of the Congregation of the Sisters of Our Lady of Loreto, bought the Zenówka lands. In 1929, he changed its name to the functioning today. Initially, the sanctuary was limited to a small, wooden chapel in the woods, which was eventually moved to a brick building. In 1952, due to the growing number of the faithful, work began on the construction of a large chapel. Despite the difficulties with the Communist regime, the building in its raw state, was ready in 1959, and in March the following year, the first mass was celebrated. The final design was given to the interior by an artist, Jerzy Machaj, it was consecrated, on February 19, 1984, by Bishop Jerzy Modzelewski. Finishing lasted a long time, to be finally

Kościół w Loretto Church in Loretto

Pomnik księdza Ignacego Kłopotowskiego - założyciela zgromadzenia

Monument to Father Ignatius Kłopotowski
- the founder of the congregation

Zgromadzenia, jakie sprawuje pieczę nad Loretto, w kościele nie mogło zabraknąć kopii figury stojącej we włoskim Loreto. Umieszczono ją w szczególnym momencie, w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 roku. Rzeźba posiada dwie charakterystyczne cechy – oblicza Matki Bożej i Dzieciątka są ciemne, a obydwie postacie pokrywa jedna dalmatyka (szata liturgiczna).

Loretto przyciąga rzesze wiernych, którzy co roku, 8 września, przybywają do sanktuarium, aby modlić się przy figurze Matki Bożej. Data jest zapewne nieprzypadkowa. W diecezji warszawsko-praskiej, pod którą podlega Loretto, dzień wcześniej obchodzi się wspomnienie założyciela Zgromadzenia. Także tutaj zdarzało się pisać dwóm wielkim, polskim mistrzom pióra: Januszowi Pasierbowi oraz ks. Janowi Twardowskiemu, który w swojej „Autobiografii” zanotował: „Było mi tam bardzo dobrze. Cenię siostry loretanki i jestem im wdzięczny za wielką życzliwość”. W Loretto, oprócz klasztoru loretanek i domu nowicjatu, mieści się także dom starców, domy rekolekcyjne, wypoczynkowe i kolonijne.

Leśny cmentarz

Forest cemetery

completed in 1971. Due to the call of the Congregation, taking care of Loretto, the church could not lack a copy of the figure standing in the Italian Loreto. It was placed at a special time, at the night from 12 to 13 December 1981. The sculpture has two characteristics – faces of the Virgin and Child are dark, and both figures are covered with one dalmatic (vestment).

Loretto attracts thousands of devotees who, annually, on September 8, come to the shrine to pray to the figure of Our Lady. This is probably not accidental. In the Diocese of Warsaw-Praga, that Loretto is subject to, celebrating the memory of the founder of the Congregation takes place a day before.

Two great Polish writers also happened to write here: Janusz Pasierb and Fr. Jan Twardowski, who wrote in his „Autobiography”: „I felt very well there. I appreciate the Loretto sisters and I am grateful for their great kindness”. In Loretto, in addition to the Loreto convent and a novitiate, there is also a nursing home, retreat, apartment and colonial houses.

Fidest

Wież w Polsce położona w województwie mazowieckim, w powiecie wyszkowskim, w gminie Wyszaków” – tyle o Fideście, małej wiosce, liczącej około setki mieszkańców, dowiedzieć się można z internetowej encyklopedii. Czy jest to opis zachęcający do podróży w te strony? Bynajmniej... Coś jednak jest w tym miejscu, jakaś magia niezwykła, która przyciąga do Fidestu miłośników mazowieckiego krajobrazu. Jednym z nich jest Lechosław Herz, zasłużony krajoznawca i autor publikacji o tematyce przyrodniczej. W książce „Klangor i fanfary. Opowieści z Mazowsza” tak pisze o Fideście: „Do Fidestu trafić łatwiej (...), ale i on nie najgorzej jest schowany przed niepożądanymi gośćmi. Na pewno jest wioską położoną niebrydło, z trzech stron obramowaną lasem pozostałości historycznej Puszczy Kamienieckiej. Skąd się wzięła ta dziwna nazwa – Fidest? Można przypuszczać, iż jest to gwarowa forma prawniczego określenia fidekomis, fideicommissum. Ten termin znany był już w prawie rzymskim. (...) Tak jak i wioska Fidest, nazywa się przepływająca tędy struga. Płyń od uroczyska Ruda Góra, tam przerzyna się przez pasmo wydym i jest to wcale ładny zakątek okolicy. (...) Przez wioskę przechodzi szeroka droga Traktu Napoleońskiego, piaszczysta i błotnista, wiodąca od przeprawy na Bugu w Kamieńczuku w kierunku Warszawy. Kiedyś tędy ruch był na całego. Jechały wiejskie furmanki i pańskie karety. Może i sam cesarz? (...)”.

Fidest przyciągnął również Leona Gruzda - cenionego polskiego artystę rzeźbiarza, urodzonego na Litwie, który w przyrodzie odnajduje pierwowzory swoich rzeźb. Dom artysty otaczają jego niezwykle prace, nazywane przez niego samego „fideściakami”.

Fidest

A village located in Poland, in the Mazowieckie voivodship, the Wyszaków powiat, and the Wyszaków municipality” – such information about Fidest, a tiny village, with about a hundred inhabitants, can be found in an online encyclopedia. A description, far from encouraging to take a travel there... There is, however, something about this place, some extraordinary magic that attracts lovers of the Mazowieckie landscape to Fidest. Lechosław Herz is one of them, a merited Polish excursionist, author of numerous publications on nature, a great bard of nature and culture of this region. In the book „Klangor and fanfares. Tales of Mazovia”, he presented Fidest and its surroundings as one of the most interesting places in Mazovia.

Fidest attracted also Leon Gruzda – an acclaimed Polish sculptor, born in Lithuania, finding there natural prototypes of his sculptures. The artist's house is surrounded by his remarkable works, he called them „fideściaki”.

Fideściak

„Fideściak” sculpture

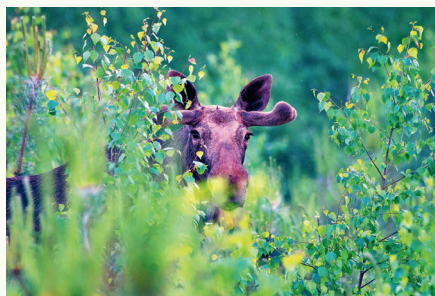
Gmina Wyszaków - w objęciach pradawnych puszczy

Wyszaków można uznać za miasto unikatowe w skali kraju pod względem przyrodniczym. Południową jego część (dzielnica Rybienko Leśne) porastają lasy Puszczy Kamienieckiej, północne rogatki sięgają do granic Puszczy Białej. Dwie puszcze w jednym mieście, a na dodatek unikatowa, dzika dolina dolnego Bugu, na terenie której leży duża część Wyszakowa.

Puszcza Biała

W północnej części gminy szumią sosny Puszczy Białej. Rozpościera się ona w widłach Bugu i Narwi między Ostrowią Mazowiecką a Pułtuskim.

Od XIII wieku puszcza należała do biskupów płockich, stąd też nazywana była również Puszcza Biskupią. Po upadku Rzeczypospolitej lasy puszczy gospodarowane były przez rządowe nadleśnictwa w Wyszakowie, Długosiodle, Jeglu, Lemanach i Pułtusk.

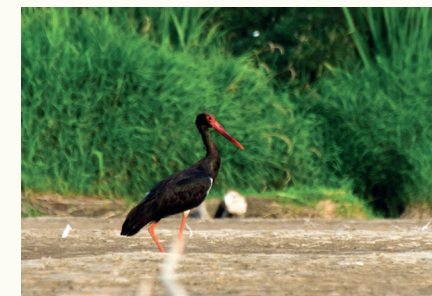
Wyszaków municipality - in the arms of ancient forests

Wyszaków can be considered a town being unique in the country in terms of nature. Its southern part (a district called Rybienko Leśne) is covered with forests, the Kamieniecka Forest, with its northern borders being adjacent to the borders of the White Forest. There are two forests in one town and in addition, a unique, wild valley of the lower Bug River where a big part of Wyszaków is situated.

White Forest

In the northern part of the municipality, pines of the White Forest murmur. It extends at the confluence of the Bug and Narew rivers between Ostrow Mazowiecka and Pułtusk.

From the thirteenth century, the forest belonged to the bishops of Płock, hence it was called the Primeval Forest. After the fall of the Republic of Poland, the woodland hosts were the government forest district offices in Wyszaków, Długosiodło, Jegiel, Lemanach and Pułtusk.

Puszcza Kamieniecka

Niemal cała południowa część gminy Wyszaków to lasy Puszczy Kamienieckiej. Jej nazwa pochodzi od dawnego Kamieńca Mazowieckiego, a dzisiejszego Kamieńczyka. Początkowo Puszcza Kamieniecka stanowiła własność książąt mazowieckich, potem stała się lasem królewskim. Po rozbiorach dużą jej część otrzymali Zamojscy, w których to rękach pozostała do II wojny światowej. W wieku XIX i początkach XX wyrabano ogromne połacie lasów i puszcza straciła swój charakter i nazwę.

Odkrył ją i nazwał na nowo Lechosław Herz, który tak długo używał w swojej publicystyce nazwy, aż bezimienne lasy na powrót nazywać poczęto tak, jak przed wiekami. Puszcę rozdziela na dwie części Liwiec, kończący bieg jako lewobrzeżny dopływ Bugu w pobliżu Kamieńczyka.

W okolicach Wyszkowa do najciekawszych puszczańskich miejsc należą bagniste uroczyska niedaleko Fidestu.

Kamieniecka Forest

Almost the entire southern part of the Wyszaków municipality is covered with forests of the Kamieniecka Forest. Its name comes from the old Kameniec Mazowiecki and today Kamieńczyk. Initially, Kamieniecka Forest was the property of the dukes of Mazovia, then it became a royal forest. After partitions, the Zamojscy family received a large part of it, it remained to be their possession until World War II. In the nineteenth century and early twentieth, vast swathes of forests were felled and the Kamieniecka Forest lost its character and name.

Lechosław Herz was the one to discover it again, he was using the name Kamieniecka Forest for such a long time in his journalism that the nameless forests began to be called the same as centuries before. The Forest is divided into two parts by the Liwiec River, being finished here as a left-bank tributary of the Bug River near Kamieńczyk.

In the vicinity of Wyszaków, the most interesting places are the marshy spots near Fidest.

Dolina Dolnego Bugu

Dolina Dolnego Bugu jest jednym z najbardziej interesujących przyrodniczo miejsc na Mazowszu. Do dziś należy do tych nielicznych rzek europejskich, które zachowały nie tylko naturalny charakter koryta niemal w całym biegu, ale także nieznacznie przekształconą dolinę.

Dolina dochodzi do kilku kilometrów szerokości, obejmując łąkowy taras zalewowy, na którym znajdują się liczne starorzecza oraz piaszczysty taras wydmy porośnięty w większości lasem.

Nad Bugiem

At the Bug River

Lower Bug River Valley

The Lower Bug River Valley is one of the most interesting natural places in Mazovia. To this day, it is among the few European rivers that have preserved not only the natural character of the channel of the river almost at the entire course but also a slightly transformed valley.

The valley reaches up to a few kilometers of width, including a meadow flood terrace, where there are numerous oxbow lakes and sandy dune terraces mostly covered with a forest.

Ujście Liwca do Bugu

Estuary of the Liwiec River to the Bug River

Wydmy lucynowsko - mostowieckie

Tuż za Lucynowem na miłośników przyrody czeka nie lada niespodzianka, którą są wydmy lucynowsko – mostowieckie. Ich nazwa pochodzi od dwóch miejscowości – Lucynowa i Mostówki, pomiędzy którymi rozciągają się piaszczyste wydmy, porośnięte unikalnymi wrzosowiskami mącznicowymi. Wydmy zajmują powierzchnię ponad 430 hektarów i są objęte ochroną w ramach ogólnoeuropejskiego programu „Natura 2000”. Różnica wysokości pomiędzy najniższym a najwyższym miejscem wynosi około 25 metrów.

Największe wrażenie wydmy robią jesienią, kiedy zakwitają wrzosey; między nimi zielenią się młode sosenki, a białe pnie brzoź, dzierżąc na gałązkach żółciejące liście... W ciepłe jesienne dni snują się między wydmami nici babiego lata, gdzieś wysoko słychać pożegnalne głosy żurawi. Ciepło, sennie, jesienią. Krajobraz, który śmiało nazwać można najbar dziej złotojesiennym ze złotojesiennych.

Warto powędrować na wydmy...

Lucynowsko - Mostowieckie dunes

Just outside Lucynów, quite a surprise awaits nature lovers, Lucynowsko-Mostowieckie dunes. Their name comes from two villages – Lucynów and Mostówka, sand dunes extend between them being covered with unique bearberry heathland. The dunes cover an area of over 430 hectares and are protected under the EU program „Natura 2000”. The height difference between the lowest and the highest spot is about 25 meters.

The dunes are most impressive in the fall, when heathers bloom; between them, young pines get green and white birch trunks have yellowing leaves on their branches... On warm autumn days, gossamer threads fly around among the dunes, farewell voices of cranes can be heard somewhere high. Warm, sleepily, autumn. A landscape, which can safely be called the most golden out of all golden autumns.

It is worth to take a walk to the dunes...

Piaszczyste wydmy porośnięte są unikalnymi wrzosowiskami mącznicowymi

Sand dunes are covered with unique bearberry heathland

Szlaki turystyczne

Wszystkie szlaki są wytyczone w terenie, a ich przebieg precyzyjnie naniesiony na załączoną do niniejszego przewodnika mapę.

Szlak Prymasa Tysiąclecia

Długi szlak, prowadzący z Wyszkowa przez Rybienko Leśne, Drogoszewo, Deskurów aż do Ślubowa na południowym krańcu gminy. Dalej szlak przebiega przez gminę Zabrodzie (przez malownicze Wydmy Lucynowsko – Mostowieckie), aby w okolicach miejscowości Gać znów wjechać do gminy Wyszaków. Dalej szlak prowadzi poprzez Fidest (ulubiona wioska Lechosława Herza) i przez lasy Puszczy Kamienieckiej dociera do Loretto.

W okolicach Fidestu warto poszukać w lesie ciekawych krzyży (wszystkie zaznaczone na mapie). Jeden na miejscu bitwy z Powstania Styczniowego, drugi z tajemniczym napisem oraz trzeci, poświęcony myśliwemu zabitemu przez kłusowników.

W Loretto warto obejrzeć kompleks klasztorny i cmentarz oraz leśną drogę krzyżową.

Szlak Nadbużański

Najdłuższy szlak wychodzący z Gminy Wyszaków. Wiedzie z Wyszkowa przez Latoszek do Skuszewa, a dalej, w dolinę Bugu do grobu nieznanego żołnierza, poległego w 1939 roku. Jego grób, otoczony starymi dębami, jest miejscem, do którego warto dojechać. Później szlak mija obwodnicę Wyszkowa i biegnie przez lasy do Suwca i dalej Kamieńczyka (wiele atrakcji do zwiedzenia), następnie kieruje się, przez most na Liwcu, do nadbużańskiej miejscowości letniskowej Rafa. To

już koniec gminy Wyszaków, ale nie koniec szlaku, który dalej, lasami Puszczy Kamienieckiej, wiedzie przez teren gminy Łochów i dalej przez południowe Podlasie i Lubelszczyznę aż do Hrubieszowa.

Szlak prof. Ludwika Maciąga

Szlak wiedzie od Wyszkowa przez Rybienko Stare (obok pałacu) do Gulczewa nad Bugiem. Po drodze mija wioski Rybno i Tulewo. Szlak ma dwa warianty przebiegu – latem i wczesną jesienią można nim przejechać nad samym Bugiem, malowniczymi ścieżkami i bezdrożami, tuż przy brzegu rzeki. Wiosną i w mokre lata trzeba podróżować drogami w pewnej odległości od rzeki.

Szlak Bartników

Szlak prowadzi z Wyszkowa do Leszczydół Nowiny i dalej przez tereny sąsiednich gmin aż do Długosiodła. Wchodząc z miasta do Puszczy Białej mijamy położoną na skraju lasu ulicę Studzienną, mimo że tradycyjnych barci już nie ma, w tej okolicy dalej mieszkają ludzie trudniący się pszczelarstwem. Poruszając się przytorzem na północ wzdłuż linii kolejowej, 500 m za przejazdem, nieco w głębi lasu mijamy stary dębowy drzewostan.

Szlak Powstańców Styczniowych

Szlak prowadzi z Wyszkowa, przez Natalin, do Biedaszewa. Dalej wiedzie przez gminę Rzęśnik, dochodząc aż do Narwi, szeroką pętlą wraca do gminy Wyszaków w okolicach wsi Leszczydół Pustki i Zacisze, gdzie warto obejrzeć mogiłę żołnierzy z I wojny światowej, następnie dociera do ścieżki rowerowej wzdłuż szosy i tutaj po zachodniej stronie torów kolejowych wracamy do Wyszkowa. Na obydwu częściach, wiodących przez Gminę Wyszaków, na leśnych odcinkach szlak przechodzi przez Obszar Puszcza Biała Programu Natura 2000.

Hiking trails in the municipality of Wyszaków

All trails are marked out in the field, and their course is accurately marked on the map attached to this guide.

Primate of the Millennium Trail

A long trail leading from Wyszaków by Rybienko Leśne, Drogoszewo, Deskurów up to Śrubów at the end of the municipality. The trail runs through the Zabrodzie municipality (through picturesque Lucynowsko-Mostowieckie dunes), in the vicinity of the village Gać enters the Wyszaków municipality again. The trail leads through Fidest (the favorite village of Lechosław Herz) and reaches Loretto going through the Kamieniecka forest.

In the vicinity of Fidest, it is worth to look for interesting crosses in the woods (all marked on the map). One at the site of the battle of the January Uprising, one with a mysterious inscription, and another one, dedicated to a hunter killed by poachers.

In Loretto, a monastery complex is worth seeing along with a cemetery, and a forest way of the cross.

Bug River walking trail

Leads from Wyszaków, through Latoszek to Skuszew, and further, into the Bug River Valley to the tomb of an unknown soldier killed in 1939. His tomb, surrounded by old oak trees, is a place worth getting to. Later, the trail goes along the Wyszaków bypass and runs through

the woods to Suwie and Kamieńczyk (many attractions to see), then it goes, along the bridge to Liwiec, to the Bug River summer resort called Rafa. It's the end of the Wyszaków municipality, but not the end of the trail, it goes on, through the forests of the White Forest, and goes through the district of Łochów.

Ludwik Maciąg trail

The trail leads from Wyszaków, through Rybienko Stare (next to the palace) to Gulczew on the Bug River. It passes the villages called Rybno and Tulewo. The trail has two variants of its course – in the summer and early fall, you can follow it on the Bug River, along picturesque paths and the wilderness right on the bank of the river. In the spring and wet summer, you need to travel some distance from the river.

Bee-keepers' trail

The trail leads from Wyszaków to Leszczydół Nowina and to the Rzęśnik municipality. On the trail, one can encounter numerous beehives and apiaries belonging to Wyszaków beekeepers.

January uprising insurgents' trail

The trail leads from Wyszaków to Leszczydół Nowy, where the grave of the soldiers of the First World War is worth seeing. Next, it goes through the Rzęśnik municipality and returns to the Wyszaków municipality near the village of Leszczydół Nowy, through Natalin and reaches Wyszaków.

GMINA WYSZAKÓW

PRZEWODNIK PO GMINIE WYSZAKÓW

Wydawca: Urząd Miejski w Wyszakowie

teksty: Anna Jakim-Morawska, Radosław Lolo,

Patrycja Chimkowska, Grzegorz Hubert Gerek, Elżbieta Szczuka

zdjęcia: Edyta Wittich, Grzegorz Hubert Gerek,

Jerzy Mąkowski, arch. Urzędu Miejskiego w Wyszakowie

łamaczenia: Małgorzata Gąsińska

ISBN: 978-83-64273-93-3

realizacja:

WYDAWNICTWO

Aleksander

